

PRIMERA PART

1- TERESETA-QUE-BAIXAVA-LES-ESCALES

Si hem d'explicar una història —oimés si es tracta de la història que s'estén al llarg de tota una vida!—, haurem de seleccionar, triar i sobretot *reduir*. La història d'aquest personatge, tal com ens l'escriu Espriu, és una reducció múltiple. Els cinc episodis —narrativament, apartats o paràgrafs—, queden condensats a partir d'una acció reiterada i localitzada: {baixar les escales}, que forma part del títol. Es tracta de les escales de l'església de Santa Maria d'Arenys. Els cinc episodis es corresponen a cinc monòlegs —de fet, diàlegs dels quals sentim només una de les veus—, distanciats en el temps, de personatges que són testimoni d'aquesta acció que es repeteix. No hi ha cap instància narrativa superior que en sigui responsable, i coneixerem {Teresa}, el subjecte del títol, només gràcies a aquestes focalitzacions externes i parcials. El títol, d'altra banda, resulta semblant al del conte de “La rateta que escombrava l'escaleta”. Quina pot ser la conclusió moral o moralitat del text d'Espriu?

¿Coneixes alguna altra narració que no es fixi en l'acció i que només presenti alguns punts intermedis? Quin és el paper del lector, en aquests casos? Et pot ajudar a respondre-ho trobar informació sobre la novel·la *Fortuny*, de Pere Gimferrer.

Lectura lineal (per apartats):

1. Apartat o paràgraf I. Qui parla? A qui s'adreça? Què estan fent? Com intuïm que es comporta, la Teresa? Què és la Panxita?
2. Apartat II. Qui parla? Pot tractar-se del mateix narrador que a l'apartat I? A qui s'adreça? Què comenten? Què diuen de Vicenç de Pastor? Els dos interlocutors no s'avenen en un punt. Quin? En aquest passatge sabem qui són els membres de la família [Vallalta]: enumera'ls.
3. Apartat III. Qui parla? Pot tractar-se d'algun dels narradors anteriors? A qui s'adreça? Quins cops diu que han caigut damunt Teresa? Quin és, però, el tema principal de l'apartat o paràgraf? Acaba: “baixa d'esma les escales.” Aquesta observació és coherent amb les altres?
4. Apartat IV. Qui parla? És la veu d'algun narrador anterior? En què et bases per pensar-ho? A qui s'adreça? Quines referències al temps passat hi ha? En cas que donem per bo que el narrador de l'apartat I i el d'aquest IV, podem pensar que és *la mateixa persona*? Per què? Hi ha alguna diferència entre el relat d'aquest narrador i el de l'apartat anterior? Per què creus que no aporten dades idèntiques? D'on surt la neboda geperuda?
5. Apartat V. Qui parla? Està connectat amb algun narrador anterior? Com parla dels altres personatges que cita? A part d'en Vicenç de Pastor (“sembla un axioma” —que vol dir, aquesta expressió?), la Bòtil, la Coixa Fita, la Caterina, la Narcisa Mus.

Síntesi de conjunt:

6. Per què creus que hi ha guionets entre les paraules del títol?
7. A què corresponen els cinc “flaixos” que es concreten en els cinc apartats o paràgrafs? Quin tipus de seqüència significativa crea? Fins a quin punt té relació amb els tòpics de

- les “edats de l’home”? Et recorda l’endevinalla que exigia l’esfinx i que finalment va resoldre Èdip?
8. Espriu va explicar en una entrevista que “les nenes juguen a ple dia; després, uns joves parlen a ple dia més avançat; més tard els mariners parlen cap a les dues o les tres de la tarda; la vella parla al capvespre; i la neta parla a qualsevol hora del dia, però Teresa ja l’estan baixant per les escales” (*Enquestes i entrevistes*, II (1974-1985), p. 177. Estàs d’acord amb la síntesi i la temporització?
 9. De cap a cap del conte, la protagonista que hi dona unitat (present només des d’una focalització *externa*) és nomenada de diferents maneres. Quins són els noms propis i altres noms que fan servir les veus narratives per designar-la?
 10. En l’edició definitiva del conte, del 1975 (el personatge i una síntesi de la seva història havia aparegut el 1932 a *Laia*; com a conte es va publicar primerament el 1935, i després, amb esmenes, el 1950 i 1965), Espriu va dedicar-lo a la Maria Aurèlia Capmany i a Llorenç Villalonga “en homenatge i amb la promesa de no revisar ja mai més aquesta narració”. Qui són, Capmany i Vilallonga? Quina relació van tenir amb d’Espriu? (Pots buscar-ho per Internet: *Viquipèdia, Lletra...* Recorda que el darrer llibre del curs és de Maria Aurèlia Capmany). Què volia dir, Espriu, amb aquesta promesa?
 11. Entre altres aspectes, el conte posa damunt la taula el problema de les aparences i del coneixement de la veritat. Un problema que Espriu repeteix en els seus arguments: Fins a quin punt podem garantir la *seguretat* d’allò que percebem? Aquesta qüestió sembla poder remuntar-se ja a la filosofia presocràtica: ¿podem refiar-nos dels sentits? Però en Espriu, és clar, s’hi sumen “aportacions” d’altres sistemes de pensament i corrents literaris.
 12. Mira de resumir l’actitud “nostàlgica” o “elegíaca” d’Espriu a partir de com la va expressar líricament en els hexasíl·labs de la poesia 4 de *Cementiri de Sinera* (1946):

Els meus ulls ja no saben
sinó contemplar dies
i sols perduts. Com sento
rodar velles tartanes
pels rials de Sinera!
Al meu record arriben
olors de mar vetllada
per clars estius. Perdura
en els meus dits la rosa
que vaig collir. I als llavis,
oratge, foc, paraules
esdevingudes cendra.

2- + 3 EL MEU AMIC SALOM + TEORIA DE CRISANT

Es tracta de dos contes curts consecutius. I a més d'aquesta contigüitat i continuïtat, els podem englobar conjuntament, com a contes plenament *satírics*. Què és una *sàtira*? Més que no pas un gènere és un *to* que pot adoptar qualsevol gènere: crític amb intenció moralitzant i didàctica que, sovint a partir de la ironia, ha de servir a la millora social.

Lectura lineal:

(El meu amic Salom)

1. El narrador ¿és un “jo” protagonista o testimoni?
2. A qui ho explica? Hi ha destinataris interns de la narració?
3. Quina relació hi ha entre “Konilòsia” i “Lavínia”, segons el narrador?
4. Quins són els retrets que el narrador fa als lavinians?
5. Com actuava socialment Salom en un principi?
6. Per què creus que el pare de Salom no accepta el projecte de vida que li fa el seu fill?
7. Qui és Crisant i com entra en la història de Salom?
8. Quin canvi provoca en la consciència de Salom?
9. En resum, doncs, quin és el tema principal del conte?
10. Les paraules finals del text són “I passava a explicar-nos la teoria de Crisant”, marcant el trànsit cap al segon dels contes (*Teoria de Crisant*). A part de la repetició lèxica, quin altre element *gramatical* assenyala la continuïtat entre els dos textos? Què tenen en comú els textos que acaben amb aquest mode i temps?

Entorn de la lectura

11. En la seva darrera versió, Espriu afegeix a l'ofici de Salom (advocat) una segona dedicació (ventríloc, “com a distracció, a estones perdudes”). Aquest personatge té un important paper en l'obra teatral *Primera història d'Esther* (1948). De què hi feia?
12. S'ha considerat que Salom és un “alter ego” del mateix Espriu. Espriu, en una altra obra, el va fer “morir” el dia de l'aixecament militar contra la República espanyola: el 18 de juliol de 1936, com a metàfora de la mort “civil” o “moral” que li va suposar la guerra. ¿És coherent aquesta biografia fictícia amb les aparicions d'aquest personatge al llarg de les *Narracions*?

(Teoria de Crisant)

13. La *Teoria de Crisant* té una particularitat que la fa especialment un discurs “d'una sola peça”. Quina és?
14. Qui explica la història? És en Salom?
15. Els esdeveniments de l'inici del conte, et semblen gaire detallats?
16. Com són les converses entre marit (Crisant) i muller (Laudelina)?
17. Pots distingir “parts” o alguna estructura en el text?
18. Quins elements d'humor hi veus? Què vol dir l'expressió: “«Oh, mestre Mestres», declinaven.”

19. Quina relació irònica hi ha entre el “pensar amb puresa” i “ser el millor”?
20. L’acadèmia de quina llengua es nodreix —i promou— els “immortals”? Es fa referència a aquest país en algun altre lloc del llibre?
21. Com es relaciona Crisant amb els seus deixebles?
22. Què sembla no acceptar dels seus alumnes?
23. Quin és el tema del conte?

Entorn de la lectura.

24. Les perspectives de la preocupació inicial de Salom i la teoria de Crisant, com hem vist, són antagòniques. En què consisteix la confrontació? Què ens diuen del mateix Salom i de Crisant els respectius canvis d’actitud? I l’“èxit” d’aquests canvis, què ens critica de la societat que els envolta i a la qual pertanyen?
25. Els dos darrers textos que hem llegit i analitzat presenten una vinculació evident. Un tercer text, *El país moribund*, també s’hi relaciona, si més no temàticament; però més al·legòric i sense necessitat de formar-hi cadena física. Creus que els problemes i les crítiques que planteja Espriu sobre els seus personatges individualitzats es poden expandir per analogia (o fins antonomàsia) a un punt de vista social i polític?

4- TÒPIC

Lectura lineal:

26. «Una màquina va arplegar», vaig contar una vegada, «el meu amic Eleuteri (...)» Així comença el conte, amb una analepsi o flaixbac (*flash-back*) que desenvolupa el narrador. ¿Fins a on arriba?
27. Qui és el narrador? D'on coneix la informació del que narra?
28. Què és el “cor” que apareix en alguna intervenció? I el “veí coreuta”? Estem davant d'una representació dramàtica? Hi ha alguna altra expressió que ho insinui?
29. La solidaritat que manifesten els veïns cap a la mare, és sincera?
30. En què consisteix la intervenció d'en Pulcre Trompel-li?
31. La reflexió final del narrador, és com ell mateix diu un “retorn a l'ordre”?
32. Quant de temps ha transcorregut al llarg del conte? I al llarg de la recordança final?

Entorn del conte:

33. ¿Quina era la situació assistencial dels treballadors abans de la publicació del text (1935)?
34. Eleuteri —inspirat en una persona històrica: podeu trobar-lo en el material que us he recomanat— és un dels veïns (vius?) de Sinera. El poema 2 de *Cementiri de Sinera* ens parla d'aquell món:

Quina petita pàtria
encercla el cementiri!
Aquesta mar, Sinera,
turons de pins i vinya,
pols de rials. No estimo
res més, excepte l'ombra
viatgera d'un núvol.
El lent record dels dies
que són passats per sempre.

35. Eleuteri és un tòpic o un amic, per al narrador? Què implica, això?
36. Eleuteri també va ser el manipulador dels titelles en la sessió que es va presentar al jardí dels cinc arbres (*Primera història d'Ester*, ja en la postguerra: 1948). El cec Altíssim, en el parlament d'obertura diu:

Els ninots parlaran i ballaran, moguts per la misteriosa traça de l'Eleuteri, el fill de la Marieta, el noi de la casa del costat, que un dia s'escolarà, com sabeu, sense temps ni d'un badall, les cames ben tallades, arplegat per una màquina.

Creus que tenia tot l'episodi previst, Espriu, quan va publicar el conte el 1935? Quina diferència hi ha, entre els dos textos? L'hauria pogut corregir?

5- CONVERSIÓ I MORT D'EN QUIM FEDERAL

Si hi ha un text difícil per raó de la llengua, és aquest d'en Quim Federal. L'anècdota resulta bastant banal i molt focalitzada: davant la imminent mort del protagonista, seguidor fidel de "la causa" revolucionària, la seva companya i el sagristà —amic i antic correigionari— intenten que en Quim es converteixi; ho aconseguen amb la intervenció del veí sabater ataconador, que accepta disfressar-se de missatger diví. Aquesta mentida porta al descobriment d'una veritat incòmoda. En la darrera publicació, aquesta comèdia està farcida d'expressions populars i vulgars, que contenen termes d'argot i fins i tot de caló.

Lectura lineal:

I part

37. Qui parla al començament del text? Quan retrobem aquesta veu, al llarg del conte?
38. En quin mode narratiu es presenten els diàlegs entre els personatges (Quim, Rossenda, Ventura, Pancraç)? Converteix les tres primeres intervencions a l'estil indirecte lliure.
39. "L'oc[r]ana que no té retorn". Què vol dir, aquesta expressió?
40. Com és que la Rossenda respongui "Ta mare!" i "Assassí!" a l'anunci que fa en Quim?
41. "La dinyo", insisteix en Quim. Què vol dir? En caló "dinyar"/ "endinyar" vol dir "donar" o "lliurar". Què significa el verb pronominal "dinyar-la"? Què és el que "lliura"?
42. A continuació tens unes quantes paraules del caló (parla dels gitanos de Catalunya, majorment tractants de cavalls i bestiar), que trobaràs al llarg de tot el conte. Mira de donar-ne la traducció, segons el context:

Andebel
Bengistanó
Brívies
Canguis/canguelis
Dinyar-la
Manú
Mui
Muló / Moló
Nogués
Oc[r]ana
Ortxieta / Orquideta
Paio / Paiet
Patopí
Rom
Txitxé
Vardes
Xaró

43. El text conté també moltes locucions, frases fetes i expressions amb el·lipsis o anacoluts, pròpies del canal oral, de registres diversos, col·loquials i sovint vulgars.

Les apunto per ordre alfabètic, perquè miris d'endevinar-ne el sentit —si convé, amb l'ajut del diccionari, però tenint en compte que el significat no és literal.

Allà va que trona	Estovar el matalàs
Amb tots els ets i uts	Fer d'escarràs
Anar de valent	Fer el sardina
Anar pel ram del negre	Fer-se'n l'estella
Bon jan	No em tocaran les mateixes de demà
Can Pistras	No em vinguis amb (més) brocs
Convertir-se en calcomania	Pròleg de les acaballes
De continent	<i>Va de valent</i> (→ anar)
Del morro fort	<i>Va pel ram del negre</i>
Empalmar-la / Palmar-la	Xoca-la
Esbufegar a dret	

44. “Vares actuar de setè”, diu la Rossenda. Creus que hi haurà vuitè?
45. Com és la Rossenda, i què pretén en aquests moments?
46. Com tracta en Quim a la Rossenda? En la situació representada, quin efecte fa la correcció que li adreça: “Es diu «què mana»”?
47. El conte està dividit en tres parts. A què veus que correspon, aquesta divisió?

II part

48. “mentre torna [mossèn Apagallums], ell [el sagristà Ventura] prepararia la lamineta del Federal”. Què vol dir?
49. “Pax tecum”, saluda en Ventura en arribar. Com és que en Quim respon “fora escarabats”?
50. Aclareix en Quim a la Rossenda, que no ha entès l'argot que fan servir ell i en Ventura, i que ha inclòs la paraula “concupina”: “Aquí senzillament em preguntaven si te m'aproximaves de senyora”. En la primera edició (1935), però, deia: “Aquí em preguntaven si em servies de bagassa.” L'efecte és més sarcàstic, i la Rossenda accepta: “Ah! Pensava...” Per què creus que Espriu ho va canviar?

III part

51. Apareix en Pançaç, l'ataconador veí d'escala. Què és un ataconador?
52. Què vol dir l'adverbi “suara”?
53. “Se m'ha acudit un pas de seriosa comèdia”, diu en Ventura. Què és un “pas”?
54. “Mostra el teu poder a l'empedreït” Qui és aquesta persona *dura com una pedra*?
55. “Mantinc ròssecs de conferències amb la pròpia de l'ataconador de baix”. No trobes que és una forma recargolada i grandiloqüent d'expressar una relació que es pot descriure d'una manera més senzilla, sense tants circumloquis (per exemple: “ens entenem amb la veïna casada amb l'ataconador”)? Has detectat en algun altre moment aquesta barreja o contrast de nivells o registres? Quin efecte fa en el lector?
56. La Rossenda es plany: “Reina, sola, amb dol i no en toco res!” En la primera edició (1935) apareixia: “Reina! Sola, amb dol i no en toco res!” Quina et sembla millor?

57. Línies més avall “ara s’esbadellava el plant de l’ataconador”, informa el narrador. Què vol dir “esbadellar-se”? Està relacionat amb “badar”?
58. “Una luctuosa escena, ai las! No som ningú.”, va ser “el profund comentari final d’en Ventura”. En quina línia de pensament o de filosofia s’inscriu, l’última oració?
59. “i la faula popular i edificant acaba aquí”. Les paraules del narrador són la versió catalana de l’expressió *Acta est fabula*. És realment una “faula”? Hem assistit a una representació teatral, potser? Quin gènere teatral és “popular” i “edificant”?
60. Quin és el tema o la moralitat de la narració?

Entorn del conte

61. L’acció se situa temporalment el dia 1 de maig, com ens informa en Pançaç. Què se celebra, en aquesta data?
62. Els personatges, et semblen gaire detallats? Són “rodons” o “plans”, segons classificava Foster?
63. S’ha comentat que en la prosa i en el teatre d’Espriu s’hi detecten influències de l’obra de Valle-Inclán (singularment, dels *esperpentos*). Com ho veus, tu?
64. La primera edició del conte (1935) no tenia la condensació idiomàtica que té ara. Per exemple, hi havia molts menys gitanismes i una quantitat moderada d’expressions populars o vulgars. Creus que l’aparició de la *Primera història d’Ester* (1948) va afavorir que Espriu modifiqués el text (1950)?
65. La presència del narrador al llarg del conte és progressiva: en la part I només acota el començament i el final; en la part II, té 3 intervencions; en la III, són 20, i gairebé passen de ser didascàlies a pautar els diàlegs en estil directe. Quin efecte provoca en el lector?

6- EN PANETS PASSEJA EL CAP

L’Amadeu Panets segueix les indicacions d’Efrem Pedagóg per ser olímpic. (El mateix Efrem Pedagóg que havia estat mestre d’en Crisant, com hem vist a la *Teoria de Crisant*). Per què vol ser olímpic? Quan aconseguix un cert èxit, es troba també amb una certa crítica. El mateix Efrem, sempre una passa més endavant del seu deixeble, contribueix a la seva caiguda. Ell ha esdevingut hepàtic, com ironitza Espriu. Un altre conte, doncs, que ha estat qualificat d’esperpèntic.

66. Qui és el narrador del conte? Una mica més enllà de mig text llegim “Ah! Prou, prou us ho dic, quin bell cap que tenia Amadeu Panets!” Com sembla ser, aquest narrador?
67. En Panets comprèn correctament què vol dir “ser olímpic” (és a dir, en paraules d’Efrem, “sentir i comprendre amb plenitud”)?
68. Qui és la Saurimonda? —Pren-ne nota, perquè la tornarem a trobar més endavant en el llibre.
69. El “cap alt” que llegeix la Saurimonda en les cartes, és el que practica en Panets?
70. Com són els diàlegs entre en Panets i la Semproniana? La convenç?
71. “La gent” es contraposen als “tècnics” al llarg del text. Com es caracteritzen els uns i els altres?

72. Com és el text que un crític dedica a la poesia d'en Panets?
73. Al final, en Panets perd la fama de què gaudia i la mateix gent que l'exalçava acaba apedregant-lo. Hi veus alguna connotació social, en aquest tipus de rebuig o càstig? Qui el practica?
74. La Semproniana, pragmàtica i realista com és, acaba plorant en un seguit de qualificatius del narrador: "trista, fecunda, legítima". Recordes algun altre conte d'Espriu —o alguna altra composició— que es tanqui amb una tirallonga d'adjectius?
75. Quina estructura interna té el conte?
76. Quin n'és el tema principal?

7- EL PAÍS MORIBUND

Ja hem comentat que *El meu amic Salom*, *Teoria de Crisant* i *El país moribund* poden ser entesos com una seqüència en alguns sentits. Formalment, però, presenten diferències notables. El país és aquí personificat i dialoga amb el narrador. El narrador, lluny de l'actitud crítica del primer Salom, posa en pràctica la teoria de Crisant, secundat per un cor i amb el contrapunt d'unes intervencions espúries d'altres personatges.

77. Qui és el narrador?
78. De què es queixa en primer lloc el vell i decrepit país?
79. Quina és l'enumeració de temes que tracta el país?
80. "«D'ell [el mar] sortien els vestiments cap a les conquestes (...)»" Està ben escrita l'oració en aquest context, segons la normativa? (transcriu l'edició de *Narracions* d'Ed. 62, 2005; en edicions anteriors s'hi llegia "les naus")
81. El mar, el passat medieval gloriós (o glorificat), la llengua, la (in)cultura, el materialisme... són les primeres queixes del país.
82. Quina és la resposta del narrador?
83. Quan apareix el cor i què fa?
84. La dansa, la cançó, "els teus hospitals pròspers", "la teva pau pública", "la polidesa ciutadana", la "bonhomia dels habitants del teu camp"... són les rèpliques del narrador. Com valoren aquests arguments? Les podem prendre seriosament? Són fal·làcies? Des del punt de vista argumental són sofismes?
85. La ironia de les rèpliques s'accentua, fins a provocar la paradoxa: "«(...) la teva gran ciutat-aduar anàrquica modèlica, pretensiosa, nou rica, sense gens de confort?» «La millor de totes», exultava el cor. «Això sí, no es pot negar que cap altra no és més esventrada ni eternament apedaçada», va convenir el país." Quina actitud prenen els personatges que hi intervenen: Efreu Pedagóg, Pulcre Trompel·li, Ecolampadi Miravittles o Aina Cohen?
86. En Pulcre Trompel·li és gaire original, en la seva intervenció? S'assembla a alguna intervenció que hàgim vist en contes anteriors?
87. En aquest text hi ha referències a diversos historiadors i filòsofs europeus del segle XX. Quins són aquests pensadors i quines són les seves obres i idees essencials?
88. Com reacciona el narrador després de la fi del vell país? Què indica aquesta actitud sobre els altres ciutadans del país?
89. Quin és el tema d'aquest text?